

De Rosdoek

nr 38

---

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

DE ROSDOEK

Aflevering 38

December 1985

Verschijnt 4 x per jaar

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17
5527 CA Hapert, tel. 04977-1671.

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16
5506 EE Veldhoven.

Redactieteam:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.
H. Backbier, Heike 6, Vessem.
J. v.d. Biggelaar, Kerkstraat 13, Wintelre.
Mevrouw Th. Cools-van Son, Antwerpsebaan 9,
Knegsel.
H. Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.
A. Kockx, De Pottenbakker 44, Veldhoven.

De volgende Rosdoek verschijnt in maart 1986.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 februari
1986 op het adres van de redactie.

Van de bestuurstafel .....

Zijdie op 14 november jl. de avond van onze
Kring niet konden bezoeken, hebben veel ge-
mist.

Het filmklankbeeld "Van lijnzaad tot lijnwaad"
gaf een bijzonder goed beeld van de vlasteelt
en -bewerking, zoals deze tot rond de eeuw-
wisseling in de Peelstreek, maar ook in onze
Kempen, werd beoefend. Een groot compliment
aan het adres van de Stichting Oudheidkamer
Horst die, nog net op tijd, met behulp van
een grote groep mensen deze film heeft kunnen
maken. Aan de hand van veel tevoren ingewon-
nen informatie, veel oefening en inzet en uit-
gesmeerd over een tijd van bijna twee jaren,
heeft men dit document kunnen vervaardigen.
Het was een weldadige avond hetgeen ook dui-
delijk aan de sfeer te merken was.

De eerder te Eersel ingerichte tentoonstel-
ling "De Kempen, toen en thans" gaat nog de-
ze maand naar Bergeyk, buurthuis "'t Hof" en
naar Bladel, waar de expositie rond de jaar-
wisseling wordt ingericht in de hal van het
gemeentehuis, aldaar. Wij trachten op deze
wijze ook propaganda te maken voor de heem-
kunde in het algemeen.

Voorts is intussen gestart met activiteiten
rond het thema "Onderwijs en heemkunde". Het
ligt in de bedoeling om, te beginnen met het
basisonderwijs, wat meer te gaan doen met de
geschiedenis rond het ontstaan en de ontwik-
keling van het eigen woongebied. Graag ver-
trouwt het bestuur er op, dat U aan deze ac-
tiviteit, die erg belangrijk wordt geacht,
Uw medewerking zult willen verlenen indien U
daarvoor gevraagd zult worden.

In een der volgende nummers hoort U meer over
de opzet van deze activiteit.

In dit verband wil ik U, geachte lezer, nog
eens uitnodigen om zelf ook eens een artikel
(tje) te schrijven voor onze Rosdoek.

Het hoeft niet een min of meer afgeronde studie te zijn. Denkt U maar eens aan een gebeurtenis rondom het kerkelijk leven eertijds, de folklore of gewoon aan oude foto's. Wat dit laatste betreft kunnen het foto's zijn van dergelijke gebeurtenissen, waarbij bekende of minder bekende personen, gebouwen of straten een rol spelen. De vaak op deze foto's ontbrekende gegevens omtrent het afgebeelde kunnen door middel van publicatie aangevuld worden. Verrassend zijn de reacties die men vaak hierbij bekomt. Het lijkt mij toe dat dit een interessante rubriek in ons blad kan worden. Wie bijt de spits af?

Met het oog op de naderende feestdagen wens ik U, namens het bestuur, een zalig Kerstfeest en een gezegend Nieuwjaar -1986- toe.

December 1985.

Uw voorzitter,
Th. v.d. Ven.

De namen van Bergeyk

Naast de huidige naam "Bergeyk" treffen we in de bronnen ook andere namen aan voor de parochie, te weten: Eyk en Eykelberg. Dit artikel beoogt 2 nieuwe gegevens naar voren te brengen:

1. de naam Bergeyk komt reeds voor in 1360 als "Berghe Eyke";
2. de schepenprotocollen van Bergeyk geven aan dat men ook na 1600 nog moeite had om consequent de naam "Bergeyk" in plaats van de oudere vorm "Eyk" te gebruiken.

Om met het laatste te beginnen: uit de eerste brieven van schepenen van Bergeyk (van na 1468, het vermoedelijke jaar van oprichting van de bank) blijkt, dat men gekozen had voor "Bergeyk" als de officiële naam van de parochie en dingbank. De brieven, waarvan we alleen nog kopieën terugvinden, beginnen met de vaste formule: "Wij ... schepenen in Bergheyck tuygen onder onsen gemeynen segel, dat...".

In deze brieven komen we toch nog af en toe de naam "Eyk" tegen (bijvoorbeeld kopieën in R23 met jaartallen van de originele aktes: 1480, 1493, Postel: 1509). Het is blijkbaar moeilijk om de officiële naam consequent te gebruiken. De pouillers van het dekenaat (Hilvarenbeek) hebben er eveneens moeite mee. In de pouillers wordt bijvoorbeeld de parochie Luyksgestel aangeduid met "Gestel prope (bij) Eyk" (1436, 1477), maar ook "Gestel prope Eykelberghe" (1418, 1470, 1479) en "Gestel prope Bergeyke" (1443) en "ecclesia de Bergheyke" (1427).

In de protocollen van 1612 vinden we tweemaal dezelfde akte van deling betreffende het bezit van meester Thomas Cocx te Riethoven. In de ene akte komen we de volgende beschrijving van een perceel tegen: dander helfft van den grooten heytvelde naest Eyk.. (R23). De tweede akte wijkt hiervan alleen af doordat "Eyk" is vervangen door "Bergheyck" en door verwisseling van de namen van de erfhebbers. De tweede akte is kennelijk foutief, want hij is doorgestreep. Dat het hier niet gaat om een kopie van de

oudere akte blijkt uit de zeer gedetailleerde beschrijving van de verdeling van het erf met een zinsnede als: "oost lopende op de peerboom .. etc.". Van 1596 tot 1600 komen we alleen "Bergeyk" tegen in de protocollen, maar van 1601 tot en met 1605 duikt de naam "Eyk" 13 maal op en van 1612 tot en met 1615 8 maal. De protocollen van de tussenliggende jaren moeten eerst gerestaureerd worden alvorens ze bestudeerd kunnen worden.

Dat men per vergissing soms de naam "Eyk" opschreef in plaats van "Bergeyk" kan verklaard worden uit de korte en gemakkelijke vorm van de naam "Eyk". Vermoedelijk was "Eyk" ook na 1600 in de gesproken taal gangbaar. Men kan hierbij denken aan een parallel zoals "Gestel" dat nog steeds wordt gebruikt in Luyksgestel en Sint Michielsgestel.

Officiële stukken, die eventueel tot ver over de parochiegrenzen gelezen kunnen worden, vereisen echter een meer specifieke naamgeving. Hieraan voldoet de naam "Eikelberg", die we voor het eerst tegenkomen in 1283. De naam is via de vorm "Ekerberg" (1293) terug te brengen tot "Berg" met de toevoeging "Eyk".

De samenstelling "Eikerberg" is niet zo vreemd, aangezien we rond 1600 toponiemen aantreffen zoals Eykereind, Eyker dijk, Eyker heertgank, Eyker maije (zie appendix).

Het toponiem "Berg" treffen we aan in het centrum van Bergeyk, ongeveer op de plaats waar nu het buurthuis staat en waar de Eerselse dijk begint (zie enkele vermeldingen in de appendix). De naam komt ook voor in toponiemen zoals Berger heide en Berger akker. De Berger heide is de heide vanaf Bergeyk in de richting Eersel. Het feit, dat de naam rond 1300 veel gebruikt wordt wijst erop, dat het centrum van Bergeyk in die tijd een belangrijke rol speelde. Het centrum heet tegenwoordig "het Hof" en was in die tijd in het bezit van de abdij van Sint Jacob. Vermoedelijk was door dit abdijbezit het centrum van Bergeyk in aanzien en belangrĳheid toegenomen.

De naam "Bergeyk" vinden we reeds in 1427 bij het dekenaat (Hilvarenbeek). In 1427-28 heet het "ecclesia de Bergheyke" in de pouillers. Echter in een Bossche brief (charter) van 1360 treffen we aan: "vendecit Waltera dicti de ghestel prope berghe eyke ..", of: "waltera genaamd van gestel bij berghe eyke". Omdat deze naam voorkomt als persoonsnaam mogen we aannemen dat de naam al een tijdje in gebruik was. Aan de andere kant wijst de scheiding tussen "berg" en "eyk" erop, dat nog geen slijtage van de naam heeft plaatsgevonden, zodat de naam vrij jong moet zijn geweest. Het eerste deel van de naam ("Berghe") is zoals boven reeds genoemd, de naam voor het centrum van Bergeyk. We vinden de naam van de parochie ook terug in persoonsnamen zoals Gerardus de Eyke (1227), Petrus de Eyka (1259), Haet de Yke (1292), Hate de Eikelberge (1283), Gerardus de Eykelberghe (1295) of in "Custer van Eyke" (Postel, 1358).

We besluiten met een lijst van namen van de parochie door de eeuwen heen. Uit de lijst valt te concluderen, dat de naam "Eyk" het oudste is en continu in gebruik blijft tot na 1600. De naam "Eikelberg" heeft een tijdelijk bestaan en wijst op het belangrijk worden van het centrum van Bergeyk. De naam "Bergeyk" is vermoedelijk ingevoerd voor officieel gebruik, zoals te zien is in de eerste schepenbrieven van Bergeyk. Deze naam is waarschijnlijk pas later (misschien na 1600) doorgedrongen in de gesproken taal en heeft daarmee de oudere naam "Eyk" volledig verdrongen.

Naamsontwikkeling van de parochie Bergeyk

1137	"ville in Eka" (Camps)
1151-52	"ecclesie in Eka" (Camps)
1200-1300	Eyke, Ekerberghe, Eikerberghe, Eykelreberge, Eikelberg(h)e, Eykelberghe (Postel, Camps)

- 1300-1400 Eyka, Eyke, Eyck(e), Eykelberg(h)e, Eykelberga (Postel, Camps, Enklaar).
- 1360 "Waltera dicti de ghestel prope berghe eyke" (Duitse Orde Vught, Rijksarchief N.-Brabant).
- 1400-1500 Eyc, Eyk(e), Eyck(e), Eykelberg(h)e, Eykelberge, Bercheyck(e), Bercheick, Bergeyke, Bergeyck (Postel, dekenaat Hilvarenbeek, Oud Herlaar, protocollen Bergeyk, Enklaar).
- 1500-1600- Eyk, Eykelberghe (slechts een keer in 1530 bij het dekenaat Hilvarenbeek), Bercheyck (Postel, protocollen Berg-eyk).
- 1600-1700 Eyck, Bercheyck (protocollen Bergeyk).

Annex

Context van de vermeldingen met "Eyck" in de schepenprotocollen van Bergeyk

- 1599 (oude rente) "uut eenen beempde in de prochie van Eyck gelegen".
- 1600 (rente uit 1534) "uut eenen aengelaege metter huysinge daerop staende inder prochie van Eyck aen de plaetse".
- 1602 (oude rente) "uut eenen aengelaege metter huysinge in de prochie van Eyck geleegeen" (Broekstr., Molenakkers).
- 1602 "eenen bempt in de prochie van Eyck gelegen" (Broekstr.).
- 1602 "eenen bempt het venneken geheeten in de prochie van Eyck geleegeen".
- 1602 "een stuck bempts in de spaenrijt in de prochie van Eyck".
- 1602 "een stuck erffs de hoeve geheeten in de prochie van Eyck op Berckt".
- 1604 "eenen bempt in de prochie van Eyck gelegen int berckterbroeck geheeten de bevoirt".
- 1604 "eenen bempt geheeten het heijssbroeck op weboss in de prochie van Eyck".

- 1604 "eenen bempt geleegeen in de prochie van Eyck aen de eyckereynde" en "Jannen bartholomeus van Eyck".
- 1605 (rente uit 1550) "eenen halven bempt geheeten den Segersbempt geleegeen in derprochie van Eyck". (In 1612 heet het voor dezelfde rente: "inder prochie van Bercheyck" R23 folio 16.)
- 1605 "den halven heyn lijnen bempt gelegen in de prochie van Eyck" (R21).
- 1605 "een stuck erffs geleegeen in de parochie van Eyck aen de Eycken heertganck" (R21) (aan de heide).
- 1605 "een huijssken oft stalleken metten gronde ter straten waert vuyjt, gelegen in de prochie van Eeyck aent eynde".
- 1606 "eenen beempt genoempt den poortenbeempt gelegen in der parochie van bercheyck aen den eykeren hertganck oft eyckereynde" (R21).
- 1607-1611 in restauratie.
- 1613 "een acker den langen acker gelegen in der prochie Eyck".
- 1613 "te heffen uut eenen bempt gelegen in de prochie van Eyck aent eyckereynde".
- 1614 "den hoogen bempt geheeten int berckterbroeck in de prochie van Eyck gelegen" (R23).
- 1614 "alle de goederen ende gronden van erven gelegen in de prochie van Eyck op de Aa" (R23).
- 1614 "te heffen ende te bueren uut een halff aenstede metter huysinge daerop staende ende toebehoirten geleegeen in de prochie van Eyck opt Loo" (rente van Postel, archief Postel) (waarschijnlijk oud vanwege "oi" schrijfwijze) (in een tweede akte over dezelfde rente staat: "te heffen ende te bueren uut sijn halff

aengelaege metter huyslinge daerop staende, geleegen inder prochie van Bercheyck opt Loo").

- 1614 "heyn vermayen goet in de eycker maye gelegen in de prochie van Bercheyck" (R23 folio 70).
- 1615 "eenen acker gelegen in de prochie van Eyck aen den Waterlaet" (R23).
- 1615 "eenen bempt in de prochie van Bercheyck aent eyckereynde" (R23).
- 1616 "het weertken geleegen inder prochie van Bercheyck aen den eyckeren hertganck aent heicken (aan de Aa) (R23).
- 1596 "een huys met den aengelaege gelegen in de berch" (Bergeyk, R21).
- 1605 "een vorrit geleegen in de prochie van bercheyck aen de berch" (R21).
- 1612 "een stuck erffs 3/2 lopens geleegen in der Prochie Eyck in de bergeracker ..aen de bergerheyde..".
- 1613 "een halff vorrit geleegen aen den berch in de prochie Bercheyck rontomme int erff peter berchmans" (R23).

Geraadpleegde bronnen:

1. Oorkonde in het archief van de abdij van Postel, 1227-1546 te Postel.
2. Protocollen van de schepenbank van Bergeyk, 1596 en later en kopieën van oudere aktes van dezelfde schepenbank, 1480-1600, in archief Eindhoven.
3. H. Camps, "Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312".
4. Enklaar, "Gemene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen".
5. G. Bannenbergh, "De oude dekenaten Cuyk, Wonsel en Hilvarenbeek", deel 2, 1970 (met Pouillers O.a.) 1400-1560.
6. Archief van de Duitse Orde te Vught, inventaris nr. 373 (charter), 1360, in Rijksarchief Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.
7. A. Kappelhof, "Inventaris van de Archieven van de Duitse Orde te Vught 1334-1795".

8. Grammaye, vermelding van "Ad consolem senatumque civitatis Bergeycanae" door Karel de Stoute op 15 maart 1468. Charter nog niet gevonden.

Dankzegging

Tot besluit nog een woord van dank aan J.Th. Melssen van het gemeentearchief van Eindhoven voor waardevolle aanwijzingen, onder andere van de toevalsvondst van de vroege vermelding "Berghe Eyck" uit 1360.

Bergeyk, augustus 1985.
D. Vangheluwe.

VAN DE BOEKENPLANK

Atlas van de Nederlandse kastelen/ red.

K.A. Kalkwiek e.a..

Amsterdam: Sijthoff, 1985.

246 p. ISBN 90-218-2472-9- Prijs f 79,50

Kroniek van de Kempen: verzameling artikelen verschenen in de Kempen Pers in 1984/ door Harrie Franken, Wim van Gompel, Frans Hoppenbrouwers e.a..

Hapert: Drukkerij-Uitgeverij De Kempen, 1985.

251 p. ISBN 90-70427-33-8 Prijs f 36,90

Eindhoven vroeger en nu/door Karel Vermeeren. Deel 2.

Rijswijk: Elmar, 1985.

150 p. ISBN 90-6120-490-9 Prijs 24,90

Van 't gemeentehuis van Hooge en Lage Mierde: de raadhuisen van Hooge en Lage Mierde door de eeuwen heen/door P.J.W. Wuisman.

Gemeente Hooge en Lage Mierde, 1984.

27 p.

(Voor de liefhebbers zijn van dit lezenswaardige boekje nog enkele exemplaren op het gemeentehuis, Dorpsplein 3 te Lage Mierde verkrijgbaar.

De elite in Heusden, 1700 - 1750/door J. L. Kool-Blokland.

Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1985.

XXV, 307 p.

(Bijdrage tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland:63) Prijs f 42,50

Paas- en koudemarkten te Bergen op Zoom, 1365 - 1565/ door C.T.J. Slootmans.

Deel 1 en 2.

Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1985.

1110 p. ISBN 90-70641-15-1

(Bijdrage tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland; 64, 65). Prijs resp. f65,-/f 75,-

Symbol, beeld, parament: catalogus bij tentoonstelling/samengesteld door J. Scheepers en L. v.d. Borne.

Hoogeloon: Parochie St. Pancratius, 1985.

40 p.

Bevat tevens: Beknopte geschiedenis van de St. Pancratiuskerk.

De basisschool van dichtbij bekeken: uitgave bij gelegenheid van de ingebruikneming van de verbouwde school te Oerle op 6 september 1985.

Oerle: Schoolbestuur Basisschool, 1985.

20 p.

H. Huibers.

Uit onze buitenlandse ruilabbonnementen

't Swanekoeriertje, Heist-op-den-Berg, november 1985:

- 8 juli 1787, te Beerzel, Jan Francis de Preter doodgeslagen tijdens een straatgevecht;
- iets meer over de geologie van het Heistse;
- Dr. Jozef Weyns (+) over "Dennenbossen": hun methodische aanplanting in onze streek.

Th. van der Aalst.

Bisschop Rythovius en o.m. zijn fundaties waaronder die voor de brooduitdeling.

Nog steeds vindt er ingevolge het testament van Rythovius een tractatie aan kinderen plaats. Het gebruik bestaat nog steeds in Riethoven en in Westerhoven. Oorspronkelijk is het in 10 dorpen geweest waarvan Riethoven en Eersel met namen genoemd worden in het testament van Rythovius. Het blijkt nu dat het in Bergeyk ook is geweest, wat zeer logisch is, want de pastoor van Bergeyk, Johannes Daems, was een van de uitvoerders van het testament. In totaal waren hiervoor 1000 Rijnse guldens uitgetrokken. Aan ieder der 10 dorps-gemeenschappen zijn 100 Rijnse guldens gegeven en die betaalde dan aan hun pastoor hiervoor jaarlijks de rente om daarvan de brooduitdeling te doen, of men kocht er een stuk grond voor en verpachtte dit voor een eeuwig durende erfpacht die dan rechtstreeks of via de gemeente aan de pastoor werd doorgegeven.

Zo'n erfpacht kan er in Riethoven wel geweest zijn waarvoor pastoor Minten 6 gulden en 13 stuivers ontving. Mij heeft de vorige pastoor van Riethoven eens verteld dat er een boer hem een bedrag van ca. 6 gulden kwam brengen. Op de vraag van de pastoor waarvoor dat was zei hij, dat hij dat niet wist, maar dat zijn vader en ook al diens vader en grootvader dat ieder jaar hadden moeten doen, maar waarvoor dat was niet meer bekend. Waarschijnlijk wel zo'n erfpacht. Nu kun je van f 6,-- geen tractaties aan alle schoolkinderen meer doen.

Vandaar dat de twee tractaties met Kerstmis en Pasen teruggebracht zijn tot één en later op de meeste plaatsen vervallen, omdat er teveel extra geld bij moest.

In Riethoven, op slot van rekening de geboorteplaats van Maarten Bouwens, alias Rythovius, is het nog lang door de kerk betaald, maar ook nu zijn daar de kosten hiervan overgenomen door het St. Anna-gilde, die door acties daar-

voor een fonds vormen om deze traditie en daarmee de gedachtenis aan de Bisschop van Yperen levend te houden.

In Westerhoven is het wat anders gegaan. We lezen in de raadsnotulen van 23 april 1874: "Wordt medegedeeld dat voor drie jaren rente "is ontvangen van een kapitaal van f 100,-- "ad 4% welke is gelegateerd om kinderen bene-"den de Communie uit te delen welke gelden of "renten vroeger door den pastoor in ontvangst "zijn genomen.
"Goedgevonden de uitdeling te doen dit jaar "op 12 Mei en de volgende jaren op de te be-"palen tijd.

De toenmalige pastoor E. v. Lieshout had grote financiële zorgen. Hij voorzag dat het kerkgebouw veel geld zou gaan kosten aan een grondige reparatie of mogelijk zelfs aan nieuwbouw, vandaar dat hij dat geld niet heeft willen accepteren, omdat de acceptatie een kostbaarder verplichting met zich bracht. Het gemeentebestuur heeft dit toen op zich genomen. Vandaar dat te Westerhoven de Pinksterkoeken (want ook daar is men teruggedaan tot één tractatie en wel met Pinksteren) door de burgemeester worden uitgedeeld vanaf het bordes van het gemeentehuis.

Er was daar een comité die door een actie zo veel geld bijeen had gebracht en uitgezet zodanig, dat uit de rente van dit fonds de kosten konden worden bestreden. Dat comité is onlangs verjongd en ook dit heeft op zich genomen te zorgen voor een stamkapitaal dat voldoende rente oplevert voor de kosten, zodat ook daar de traditie kan worden voortgezet. Ook de burgemeester houdt zich aan de intentie van de beschikking in het testament. Enige kinderen roept hij op het bordes om zo in het openbaar voor de microfoon met hem te bidden. Deze kinderen krijgen een extra krentenbol. Het oorspronkelijke witte brood is voor de jeugd van nu geen tractatie, vandaar de wijziging in een krentenbol en wel

een extra grote. Als alle kinderen voorzien zijn wordt het restant vanaf het bordes van het gemeentehuis tussen de menigte (meest kinderen) gegooid. Het geheel wordt opgeluisterd door Fanfare Irene.

Het is bedroevend, dat in het artikel "De fundatie van Bisschop Ryhovius" in no 35 van De Rosdoek geconstateerd moet worden, dat de bisschop in deze streek bekend is om de brooduitdeling op Pasen. Het is al generaties lang op Pinksteren en het was niet zo maar een brooduitdeling, maar wittebrood, dat een leukernij was in die tijd toen er praktisch alleen roggebrood werd gegeten en bedoeld om door deze tractatie de kinderen te stimuleren de voornaamste geloofswaardigheden en geboden te kennen en te leren bidden. Want Ryhovius wilde dat de kinderen uit zijn geboorteplaats en omgeving voor het geloof bewaard zouden blijven in die turbulente tijd van de Reformatie.

En zo waren ook de andere door hem gestichte fundaties bedoeld. Zoals die voor beurzen aan het seminarie te Yperen en voor de universiteit van Douai en het college de Valk van de universiteit van Leuven. En de fundaties voor armlastige familieleden in de omgeving hier en voor studiemogelijkheden van zijn familieleden. Alle studiebeurzen met de duidelijke aanbeveling om zo zij door hun latere functie tot welstand kwamen dan ook studiebeurzen zouden instellen.

Het resultaat is geweest dat er nogal wat intellect is voortgekomen uit de Kempische dorpen Riethoven, Dommelen, Westerhoven en Bergeyk. Denken we eens aan de leerstoel filosofie aan de Leuvense universiteit, toen een van de belangrijke in West-Europa. Deze leerstoel werd bezet door:

Ryhovius, 1535 - 1545;

Joannes Cocx uit Riethoven, 1560 - 1569;

Laurentius Huberti uit Westerhoven, 1560-1567;

Laurentius Nagelmaekers uit Bergeyk, 1564-1571

Godefridus Hersel uit Dommelen, 1565-1567;

Thomas Cocx uit Riethoven, 1566-1570.

En verder waren er de grote humanist Simon Verepaeus uit Dommelen en zijn broer Henricus, regent pedagogie te Leuven, en Laurentius Walteri uit Westerhoven, hoogleraar en rep. president van het St. Anna-college en van het Groot College, en Jodocus Baduini, neef van de bisschop die hoogleraar theologie was te Douai.

Dat is de "upper ten" maar ook de gewone man is er mee vooruit gekomen. Want als de familieleden (en wie was in Riethoven en Westerhoven na 200 jaar geen familie van elkaar) het bescheiden schoolgeld van de dorpsschool niet konden betalen, dan betaalde het fonds geheel of gedeeltelijk en dat is tot in onze eeuw gebeurd.

In 1852 reclameerde het toenmalige hoofd der school te Riethoven over zijn te laag inkomen door de te lage inkomsten aan schoolgeld.

G.S. vragen hierover informatie bij de burgemeester. Burgemeester Verhoeven antwoordt als volgt:

"Dat in deze gemeente een Beurs bestaat gesticht door den vroegere Bisschop Martinus Rythovius te Yperen voor onderwijs van zijner familjedewelke in deze gemeente en den omtrek van dien wonen.

"Dat eenige jaren geleden het volle schoolgeld kon worden uitbetaald van een gulden doch tans door de meerdere uitbreiding der familie slechts zestig cent van dien Beurs kan worden uitbetaald moerende de van de Beurs genietende familie de te kort komende veertig cent bijbetalen.

"Dat wel is waar goeude en ook arme ingezetenen tot die familie behoren welke armen het zeker moejelijk valt het te kort komende bij te betalen wordende tans aan vier à vijf en zestig kinderen uit gemelde Beurs onderwijs gegeven in deze gemeente tegen zestig cents.

Ook te Westerhoven werd uit die Beurs schoolgeld ontvangen en in kasstaten verantwoord met de omschrijving "Schoolgeld van de beurs die kosteloos onderwijs genieten" en/of "Schoolgeld van de Riethovense beurs".

In 1878 vragen G.S. aan de burgemeester van Riethoven omtrent het fonds, gesticht door Martinus Rythovius, "omstandig te willen mededelen het doel der stichting, de bezittingen en inkomsten van dat fonds en de wijze waarop en door wie deze beheerd worden".

De burgemeester vraagt dit op zijn beurt weer aan de pastoor van Riethoven. De Riethovense pastores zijn in der tijd namelijk de beheerders van de fondsen geworden. De pastoor antwoordt, dat hij van oordeel is dat hij deze inlichtingen niet behoeft te geven en verzoekt te berichten dat hij zich ongehouden acht tot het geven van inlichtingen.

De burgemeester geeft dit door en vermeldt verder:

"1e mij is bekend dat die Beurs bestaat.

"2e het is mij onbekend hoeveel de jaarlijkse inkomsten bedragen omdat ik er niet in betrokken ben.

"3e wordt dit fonds of beurs beheerd door den Eerwaarde Heer Pastoor alhier met drie personen.

"4e wordt aan ieder kind der familie jaarlijks uitbetaald 75 à 80 cent.

Er is over eeuwen beheer van de fondsen op de Riethovense pastorie een berg administratieve bescheiden geweest. Pas enkele tientallen jaren geleden heeft een opruimerige dame deze administratie, daar er toch niets meer te administreren viel, met kruiwagens vanuit de pastorie op een hoop in de tuin laten rijden en laten opstoken. Daarmede een schat aan gegevens over een zware tijd in de Kempen vernietigend.

Maar behalve om zijn beurzen moet Rythovius ons bekend zijn om zijn pleidooien bij Alva en bij Philips II ten behoeve van Noord-Brabant en van de Kempen in het bijzonder, dat

zwaar te lijden had omdat het voortdurend frontgebied was en aan twee heren belasting moest betalen en bovendien regelmatig geplunderd werd door soldaten van de ene of andere partij als dezen hun soldij niet tijdig ontvingen.

Ook als priester dienen wij hem te kennen, als theoloog aanwezig bij de Rijksdag te Worms, als bisschop bij het laatste deel van het Concilie van Trente en als bringer van de onheilsboodschap aan -maar ook als geestelijke leidsman van- zijn vriend de graaf van Egmond naar het schavot, zijn toch niet weg te cijferen historische feiten om deze grote zoon van Riethoven te kennen. Hij zou dan nu bekend zijn als gever van brood, maar hij gaf oneindig veel meer en niet van dat brood maar van die rest heeft het Katholieke Zuiden en speciaal de Kempen geleefd.

W.C.M. v. Nuenen.

Heemkunde en onderwijs

Een van de belangrijkste activiteiten van een heemkundekring kan zijn: de jeugd in contact te brengen met de eigen omgeving. Omdat de eigen omgeving historisch gegroeid is, is het zinvol ook aan dit aspect aandacht te besteden. In het onderwijs gebeurt dit tijdens de behandeling van de geschiedenis van Nederland en van de wereld. De methodes zijn meestal hierop geënt en zelden op een regio. Toch is het voor kinderen, en voor iedereen eigenlijk, van groot gewicht, dat ze deze leefwereld ook verkennen.

De Stichting "Brabants Heem" heeft dit project op stapel gezet en onder leiding van of met begeleiding van mevr. A. v.d. Veen, de begeleidster van de regionale geschiedbeoefening, wordt in voorjaar 1986 aan dit onderwerp een studiedag gewijd. Als kring willen wij niet achterblijven, integendeel, er ligt ons een aardig werk te wachten.

Het is zeker niet de bedoeling, dat er een uitvoerige geschiedenis van de Kempen geschreven wordt in een amper hanteerbare lesbrief, zoals te vaak gebeurt. Wel dat een niet al te summier overzicht wordt gegeven met vooral gemakkelijk te verwerken materiaal voor jonge mensen. Het bestuur denkt voorlopig meer aan een soort handleiding voor de onderwijzer, zodat hij niet gedwongen is uit de niet al te rijke streekgegevens een beeld te moeten toveren.

Een werkgroep vanuit onze heemkundige studiering zou hen allereerst een hand moeten toesteken om de streekgeschiedenis in grote lijnen bijeen te zetten en aantrekkelijk materiaal ter beschikking te stellen.

Daarom roept het bestuur al die leden op, die zich hiertoe met anderen samen enigszins -niet al te bescheiden!- in staat achten. Een nieuwe werkgroep kan dan ongetwijfeld zeer nuttig werk verzetten.

Als U zich tot dit werk aangetrokken voelt, geeft U zich dan op bij J. van Hout, Oude Provincialeweg 15, Hapert, tel.nr. 04977-1263 of C. Cornelissen, Nieuwstraat 74, Eersel, tel.nr. 04970-12209.

Denkt U er goed over na.

C. Cornelissen.

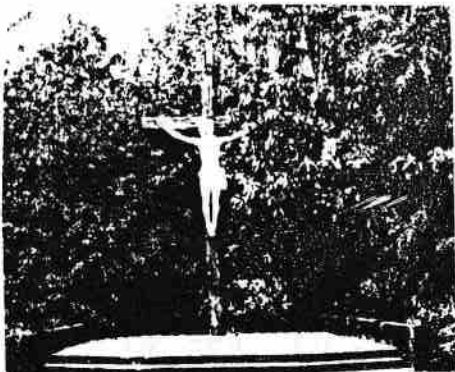
Uit onze buitenlandse ruilabonnementen

't Swanekoeriertje, Heist-op-den-Berg, oktober 1985:

- het einde der Zeventien Provinciën; sociaal-economische verhoudingen in de zuidelijke Nederlanden; emigratie uit het Zuiden; economische groei in de noordelijke Nederlanden; het Calvinisme; cultureel leven in de zuidelijke Nederlanden;
- de streekdrachtenproblematiek in de provincie Antwerpen; volksjuwelen;
- trein, tram, bus in de streek van Heist.

Th. v.d. Aalst.

Reacties op het boekje "Langs 's Heren Wegen"
Kleine Religieuze Monumenten in de Acht Zalig-
heden.

Het is alweer bijna een jaar geleden, dat het eerste exemplaar van het boekje aan het bestuur van onze heemkundige studiekering werd aangeboden. Het werkje was tot aller genoegen en zeker van onze penningmeesteresse, zeer snel uitverkocht. Het bestuur heeft daarom besloten om nog 200 stuks te laten vervaardigen. Van dit aantal zijn er nog enkele verkrijgbaar.

Aan het verschijnen van het boekje werd inder-
tijd bekendheid gegeven in verschillende cou-
ranten. Vooral het Bisdomblad gaf onder de
rubriek "St. Jansklokken" een uitvoerige re-
censie, welke zo in de inhoud had kunnen wor-
den opgenomen.

Al de publiciteit zal zeker de verkoop ten
goede gekomen zijn, doch heeft evenwel nog
een gunstig neveneffect tot gevolg gehad.
De Kring heeft namelijk naar aanleiding van
het bericht in het Bisdomblad een reactie ge-
kregen van de heer R.C. Coolen uit Waalre over
het grafmonument in Knegsel van de volgende
inhoud:

"Mijne Heren,

In het Bisdom blad (jaargang 63-week 8)
las ik het artikel van Harry Beex over Uw uit-
gave "Langs 's Heren wegen" en meer in het bij-
zonder over het monument op het graf van pas-
toor Eycken te Knegsel.

Omdat ik van nabij het ontstaan van het daar
geplaatste H. Hart-beeld heb meegemaakt, wil ik
U daarover wat achtergrond informatie verschaf-
fen.

Het beeld werd in Augustus, 1932 geleverd
door mijn vader, de schrijnwerker Thijs Coolen
uit Waalre, (1868-1953). Het werd niet door
hem gemaakt, maar is ontworpen en gehakt door
Hubertus, P. van Melick (1879-1960) toen wo-
nende in Eindhoven. 1).

Deze van Melick was als beeldhouwer werk-
zaam geweest op het atelier van de Gebr. Cus-
ters (Eindhoven-Stratum) 2), welk atelier op
het einde van de twintiger jaren werd opgehe-
ven. Van Melick is toen gaan samenwerken met
Coolen.

Dit, nu nog aanwezige, H. Hart-beeld was
niet het eerste, daar geplaatste beeld. Eer-
der stond er een H-Hart van terracotta (ge-
bakken klei). Omdat dit aardewerk eigenlijk
poreus is, en daarom veel van vorst enz. ge-
leden had, werd het vervangen door het hui-
dige van natuursteen. Ik herinner me nog dat
bij het verwijderen van het oude, holle beeld
een hele wespenswerm vrij kwam. Ik heb nog
foto's van het plaatsen van het nieuwe beeld en
de inzegening door de pastoor.

Het H-Hart beeld is gehakt uit een Franse
kalksteensoort zgn. Savonnière. Mijn vader en
de beeldhouwer moesten zelf de steen in Ant-
werpen, aan de haven af gaan halen.

Ik heb er mijn vaders boekhouding eens op
na geslagen en dan is het zeer verrassend de
bedragen uit die tijd te zien.

De factuur voor de steen:geleverd door

R&F Peeters, Antwerpen (fact. per 30-6-1932, betaald in contanten per 14 Juli, 1932), ad f60,--. In het kasboek tref ik dan omstreeks die data aan: reiskosten Antwerpen en vracht f 25,--. En dat voor de vrachtwagen en drie reizigers! De toenmalige pastoor van Kneysel werd voor het beeld, inclusief plaatsen, f 400,-- in rekening gebracht.

Van Melick werd later mijn leermeester en zo heb ik dan vorig jaar het Willibrordus-beeld gehakt, dat voor het Gemeentehuis in Waalre staat. Alleen de steen voor dat beeld, ook Franse kalksteen, kostte al f 3000,--. Dit ter vergelijking met het voorgaande.

Overigens had ik dezelfde ervaring als H. Beex. In 1977 vond ik, na lang zoeken, het kerkhofje terug. Ik had een herinnering aan en de foto's van een beeld in een kale vlakke, en het bleek toen door metershoge bomen omringd te zijn.

Inmiddels verblijf ik met de meeste

Hoogachting
w.g. R.C. Coolen"

- 1) Naar Gothieken Kunstzin.
Uitgave: Noordbrabants Museum, 1979
Beeldhouwers. Blz.118:
Hubertus, Petrus van Melick.
geb. Roermond-25 juli, 1879. beeldhouwer,
leraar tekenschool (Eindhoven) werkzaam
in Stratum tot 1906 (onjuist), Woensel tot
1910 (onjuist), Stratum-Eindhoven.
- 2) Custers; Naar Gothieken Kunstzin
Uitgave: Noordbrabants Museum, 1979
Beeldhouwers blz. 115
Fons en Jan Custers. samen beeldhouwatelier
opgericht omstreeks 1895 te Stratum (Eind-
hoven).
Eveneens. Informatiebulletin van het Muse-
um voor Religieuze Kunst te Uden, no 3
(April 1978) p. 19-21 door G. Vrins.

Van mevrouw M. Vogels-van Hoof ontving de Kring een reactie naar aanleiding van een courantenartikel als volgt:

"Een dezer dagen zag ik een mooi stukje in de courant staan over Religieuze Monumenten. Ik heb het gelezen en vond het erg mooi. Ik zag dat het ging om beeldjes, kruisjes en al wat met ons Katholiek geloof te maken heeft. Ik zag dat jullie niet goed weten, wat de oorzaak is van het plaatsen van de verschillende kruisbeelden. Ik heb hier op Vlokhoven ook zo'n mooi kruisbeeld staan. Im 1930 kwamen eenige heeren bij ons, die vertelden, dat er in Tilburg een commissie was, die plannen had om op verschillende plaatsen in Brabant Kruisbeelden te plaatsen. De meesten zijn particulier eigendom of van de Gemeente of van de Kerk. Het zouden er ongeveer honderd stuks worden, daar kon je dan aan meedoen. Zodoende heeft mijn vader daar ook aan meegedaan, dus dat Kruis is door mijn Vader betaald. Het was ook voor 't behoud van het Geloof en de vrede in Katholiek Brabant. In 1931 of '32 is het Kruis geplaatst. In de oorlog is het lelijk beschadigd geweest, maar daarna weer hersteld. In 1950 is mijn vader overleden en is het Kruis in onderhoud overgenomen door Mevr. M. Vogels-van Hoof zijn dochter. Door de uitbreiding van Eindhoven (Woensel) is het gehucht Vlokhoven geheel volgebouwd. Omdat onze huizen en het Kruisbeeld precies in de uitbreiding lagen, moest dit alles weg. Vanaf 1974 heeft de Gemeente Eindhoven het Kruisbeeld ruim drie jaar op hun erf gehad. Ik heb in 1977 een mooie Nieuwe gekregen, welke niet goedkoop was, maar het staat er nu weer. Er zijn in de naaste omgeving nogal wat Kruisbeelden geplaatst geweest, allemaal van rond de jaren dertig. Het is een hele tijd geleden, door de slijtage zijn er wel eenige opgeruimd. Er hebben in Son en Nijnsel gestaan en in Best dat staat er nog.

In Boxtel waren het er drie, nu staan er nog twee. In Geldrop, Aarle-Rixtel en nog veel meer plaatsen.

Dat het Katholiek Geloof behouden mag blijven en om vrede over de heele wereld.

Ik weet niet of U dat allemaal wist.

In Brabant en ook Limburg vind je veel Krui-zen en Kapellen langs de wegen, want de twee provincies staan bekend om hun zeer katholiek en diep gelovig volk.

Met vriendelijke groeten
Mevr. M. Vogels-van Hoof."

De Heer L. v.d. Borne ontving een reactie op het boekje zelf van de Heer P. van Woerkum te Eersel:

"In de tekst van het Mariakapelleke op den Dijk in Eersel krijgt de boosaard Fonteyn-Strootman teveel eer. Het was ons alle Piet Kwinten, die als hoofd van de plaatselijke Luchtbescherming zijn inspectieronde deed en de Brabantse Studenten doende zag, alle beschermingsregels aan hun laars te lappen. Na wat biertjes werd hij één de hunnen, ontdeed zijn lamp van het spleetje karton en zwaaide met het volle licht naar de overtrekkende geallieerde vliegers.

Verder was het eerste Mariabeeld in de Kapel, dat van de Tilburgse priester Frans Siemer, die veel met de studenten optok.

Toen dat was geroofd, is er een processie van af de Kerk naar de Kapel getrokken om eerherstel te brengen aan Maria voor deze snode daad. Er is toen een gipsen beeld uit de Kerk geplaatst en daarna het beeld in klei van Kees Bullens.

Een klein religieus monument is ook het St.-Jozefbeeld met Kind, dat staat voor het klooster op den Dijk, weliswaar overkoepeld door het breed uitgegroeide geboomte, nadat het klooster door de zusters verlaten is.

Het is na de oorlog door de mensen die in de bezettingstijd gastvrijheid genoten in het Klooster, uit dankbaarheid geplaatst.

Met vriendelijke groeten
P. van Woerkum."

Ter aanvulling op de reactie van de heer P. van Woerkom:

Nu de sloop van het Klooster een aanvang heeft genomen is het St. Jozefbeeld met Kind van zijn plaats gehaald. Het zal, na gerestaureerd te zijn, bij de Wiekenborg aan de Kapelweg geplaatst worden in gezelschap van een beeld van St. Jacobus, dat zich boven de ingang van het Klooster bevond.

Voor het torentje van het Klooster zal eveneens bij de Wiekenborg een bestemming gezocht worden.

De heer P. van Sambeek heeft opgemerkt, dat een beschrijving van het Heilig Hartbeeld naast de Kerk in Bladel ontbreekt.

Van de Weleerwaarde Heer Pastoor Th. Klomp-Bueters is bericht ontvangen, dat in de beschrijving van het Kapelletje te Lage-Mierde ten onrechte staat vermeld, dat de architect van de Casterse Kerk G. Vromans is. Dit moet de architect C. Franssen zijn uit Roermond.

Al deze reacties geven aanvullende informatie, welke vooral beantwoordt aan de oorspronkelijke bedoeling, als gevolg waarvan het boekje is ontstaan, namelijk een inventarisatie van de Kleine Religieuze Monumenten.

De mensen, die gereageerd hebben, wordt hartelijk dank gezegd. De door U aangedragen gegevens zullen aan het inventarisatiedossier worden toegevoegd.

Zelf heb ik nog kunnen achterhalen, waarom de Kleine Kapel te Luyksgestel ook wel Krijnskapel wordt genoemd. Het blijkt, dat het echtpaar, waarover Meester Panken schrijft in zijn

"Geschiedenis van Luyksgestel" de familie Krijn heette.

Een afbeelding van de Kleine Kapel in zijn vroeger landelijke omgeving is terug te vinden in een fraaie muurschildering, welke zich bevindt in de winkel, genaamd grens-toko, vlak bij de grensovergang op het adres Lom-melsedijk 17 te Luyksgestel.

M.R. van Zoeren.

"Een groote cleynachtige voir Brabant".

Brabant: twee eeuwen aan de achterste mem.

Met deze kop opende de Eindhovense Krant op 24 november 1984 de bespreking van het boek "De Brabantsche Saecke" van M.P. Christ. Het handelt over pogingen van Brabantse zijde om een betere positie te verkrijgen binnen de Republiek der Verenigde Nederlanden. Zij vingen bot.

Tussen 1888 en 1914 schreef S.J. Fockema Andreae zijn "Bijdragen tot de Nederlandse rechtsgeschiedenis". Brabant komt slechts beperkt voor.

In 1886 schrijft J. ter Gouw het boek: "De Gilden, een bijdrage tot de geschiedenis van het volksleven". Brabant komt er helemaal niet in voor. Voor hem hadden alle gilden opgehouden te bestaan.

In 1985 verschijnt: "Nederland in kaarten" van prof. dr. W.M. Heslinga e.a.. Brabant komt er bekaaid af. De samenstellers erkennen dat hun kennis van Brabant miniem is.

Om dan deze ontboezeming dan maar weer met politiek te besluiten: Voor de alleszins gerechtvaardigde wens om het Noordbrabants Museum een beter aanzien te geven door middel van erkenning als rijksmuseum heeft het Rijk geen geld. Wel wil men met alle geweld gemeentelijke herindeling doorvoeren, waar ter plaatse nauwelijks een hond voor te vinden is. Soms vraag je je af of we nog in 1648 leven en we moeten spreken van: Brabant: vier eeuwen aan de achterste mem.

H. Huibers.

Grepen uit de onvoltooide van A.P. de Bont.

De hond: Voor allerlei diensten werd de hond vroeger, veel meer dan nu, gebruikt nl. als boterhond, schaapshond, jachthond, trekhond en waakhond.

De boterhond

Als boterhond liep hij eertijds op de boerderij in de botermolen. Door de oprichting van de boterfabrieken rond 1900 was hij niet langer als drijfkracht nodig.

De jachthond.

De jachthond is nog altijd in gebruik en zal dat wel blijven. Hier moet men onderscheid maken tussen ene stoonden hond en ene brak. Een staande hond "staat" op korte afstand pal voor het wild (haas, konijn, patrijs, fazant, (hout)snip, ook wel voor een leeuwerik). Men zegt van zo'n hond dat hij onder het geweer jaagt als hij zich al snuffelende en zoekend zich slechts zover van de hem volgende jager verwijderd, dat deze het door die jachthond opgespoorde wild binnen het bereik van zijn schot heeft, zgn binnen scheuts. Een goed afgerichte staande hond achtervolgt het niet getroffen wegilend wild niet of hoogstens een paar meter. Het dodelijk getroffen wild apporteert hij, d.w.z. brengt hij bij de jager en laat het al zittende los op het woord "af".

Een heel ander type hond is de brak. Van Maerlant tekent hem in Der Nature Bloemen Boek II vs 693 vv.

Andre manieren heten bracken,
Met lange horen(oren) entie backen(blaffen)
Na die dieren ende rieken wek,
Ende alne sijn si niet so snel,
Sie maken die beesten moede.
Ooc vint men riekende so vroede,
Die al dore in den wouden
Emmer haer eerste spoer behouden.

Wie de Middelnederlandse roman Fergun gelezen heeft zal zich ongetwijfeld het tafereeltje voor ogen brengen waar de ridders van de Tafelronde een wit hert achtervolgen. Allen moeten echter de jacht opgeven, behalve Percevael, die dank zij een brak de gelukkige bezitter werd van het witte hert.

Een brak die normaal kleiner is dan een normale staande hond:

1. staat niet vóór het wild maar jaagt het op;
2. in tegenstelling tot de staande jachthond achtervolgt hij al blaffend het wild (vooral een haas) heel lang;
3. zo hij het achtervolgde wild te pakken heeft gekregen, brengt hij dat niet bij de jager, maar vreet het op. Een brak jaagt voor zijn eigen buik.

Nog een derde soort jachthond zouden we hier kunnen noemen, nl. de taksen. Zij zijn vooral op de jacht voor de konijnen geschikt.

De schaareshond.

De taak van de schaareshond bestond voornamelijk daarin, dat hij de grazende schapen afhield van de langs de weg staande veldvruchten. Daartoe moest hij op het commando "binnen poets" er onafgebroken langs heen en weer lopen. Het was deze schaareshond die er in de heidevennen wel eens met een kluitje aarde in het riet werd gestuurd. Hieraan is de uitdrukking ontleend: iemand met een kluitje in het riet sturen.

De trekhond.

Met een trekhond hebben we te doen in een zegswijze die in Dommelen, Westerhoven en Riethoven bekend is nl. Hij heldt (houdt) nāt aan lāk de hond (honden) va Lommel, of zoals het in Luyksgestel, Bergeyk en Waalre luidt:

Hij heldt aan nāt as ene Lommelse hond, d.i. hij houdt maar aan, weet van geen ophouden: om ende bij zestig jaren geleden kwam in genoemde dorpen een koopman uit Lommel, Kalver Peer geheten, kalveren en oude koeien opkopen, die hij vervoerde met een hondekar, waarvoor enige honden liepen. Tot Oerle strekte het werkerrein van Kalver Peer zich niet uit en is de genoemde zegswijze niet bekend. Hier kwam een andere koopman om kalveren nl. Narrus de Jood uit Eindhoven, met een paar grote honden.

De waakhond.

Als een soort waakhonden kan men de fik (keeshond) beschouwen die vroeger onder de kar van voerman Nieuwenhuizen liep, die op dinsdagen en vrijdagen van Hoogeloon -waar hij woonde- via Vessem, Wintelre, Oerle, Zeelst en Strijp naar Eindhoven voer en omgekeerd. Omtrent de voortplanting c.a. van een hond licht ons het volgende rijmpje in:

Neigen daog jaoge
Neige weke draoge
Neige daoge blend
't is 'n hon(d)skend.

Ter Laan onder joagen zegt vrijwel hetzelfde; de laatste regel is bij hem

Dat is kat in hond zien kind.

Elders is het slot wel

Negen daogen blind
Dat is van hond en kat bekind.

Reu en teef.

Wanneer a teef heet is, dit is tochtig wordt, wat tweemaal in het jaar het geval is, zal de eigenaar ervoor zorgen, indien het tenminste een rashond is, ze gedurende enige tijd goed af te zonderen. Doet hij dit niet dan bestaat er alle kans dat hij (de teef) op reep gee, d.w.z. de baan op (om zich ergens door een reu te laten dekken). Het resultaat zal dan

zijn dat Hij is misdékt, gedekt door een reu van een ander ras of door een reu die geen rashond is.

Tee, teetee.

Als roepnaam voor een hond kent men in de Kempen tee, tee, tee, tee dat verder de betekenis van hond krijgt in de reduplicatie enen teeteeën, Ik moet den teetee nog voeieren. Het woord is te vinden bij de Bo., Schuermans en Cornelissen-Vervliet, Koenen-Endepols geeft het als gewestelijk Zuidnederlands.

Kindertaal.

In de kindertaal kent men woe, woewoëen, woef (woefke) als namen van honden; het zijn klanknabootsing. Nog hoorde men in Oerle tieko, een woord met vage betekenins: enen auwen tieko gezegd van een oude hond (Eng. tike?) of van een oud paard.

Het kan niet anders of de hond moet in het dialect veel sporen van zijn bestaan hebben nagelaten: bij zgn. afjacht, of wat er als zodanig kan gelden, in vergelijkingen en zegswijzen.

Afjacht.

Als iemand iets vertelt wat een ander minder geloofwaardig vindt, dan kan deze zijn ongelof te kennen geven door te zeggen: Den hond z'ne räffel! resp. Den Hond z'n kleute! Den Hond z'n uier! Den Hond z'n verräkkenis! Teirlinck geeft in gelijke zin den Hond zijn konte! resp. Ja Hoonsklooten. Wil men van een ander iets hebben en zegt men b.v. Kreeg ik dätte dan kan die ander volstrekt weigeren, antwoordend: Den hond zijn kont! Om uit te drukken dat iets van geen of althans zeer geringe waarde is zegt men: Da's iet van (den) hond zijn kleute! of: Dä's iet van den hond zijn kont.

Vergelijkingen.

Zeu flow (flauw, hongerig), zeu lui, zeu muug (moe), zeu ziek as enen hond; erpel läk jong hond (honden).

Lierelöw läk Thijssen hundje (in Oerle en Valkenswaard),

lielauw läk Jan Tijssen hunneke (Hooge Mierde),

Lierlauw läk sint Thomas hundje (Moergestel)

gezegd van koffie e,d, die een weinig warm zijn.

Dä koore (rogge) steet er zeu dik (dicht) op

as hoor op enen hond; hij is half geschooren

läk en stadsen hond; ergesop zitten te këken

as enen hond op ' zieke koew (zie hiervoor

onder koe); hij is kerks läk enen hond klippels,

hij gaat niet graag naar de kerk.

Hij is er krek gezien als enen hond in en

vleeshal (keuken); rijeren (rillen) as ene

juffrouwshond; hij schaeit overal van af läk

enen hond z'ne stront; hij schiet eraan (aan

het eten nl.) as enen hond, d.i. zonder eerst

te bidden.

Zegswijzen.

Den hond leupt de Peel op, resp. Den hond die

zäkt verkeerd, de zaken lopen verkeerd.

Hedde den hond verkocht dä ge'et hok op het

(hebt)? Voorheen gezegd tot een ander die een

gewone hoed op had, wat vroeger bij de boeren

zelden het geval was.

Hij dü zeu dä g'et enen hond nie veur zoodt

gooie (resp. brokke).

't Is kräk läk den hond z'ne start stekt; over

de uitkomst van de zaak is niets met zekerheid

te zeggen.

Den hond mär loten hinken; een zaak niet meer

behartigen, Gods water over Gods akker laten

lopen.

Door best (bast, blaft) geen hundje op; geen

jongeling doet aanzoek naar de hand van dat

meisje.

Toponiemen.

In de toponiemen komt "hond" enige malen voor:

Hondsberg tussen Westel- en Middelbeers; den

resp. 't Hondsbos in Eersel, Esbeek, Hoogeloon,

Luyksgestel en Reusel; de Hond(s)bossen in

Diessen;

de hondsgalg in Oirschot; de Hondshoef in Casteren; den Hondskeutel, een akker in Meer-
veldhoven; de Honsklink, buurtschap onder
Bergeyk (zie beschrijving van Bergeyk blz. 15
en 419 v); de Hondspin, broekveld dat in een
tip uitloopt onder Oirschot; et Hondsven, resp.
de Hondsvennen in Netersel en Wintelre.

Voor de hondswering zie Dialect van Kempen-
land III, blz 164.

In de plantenwereld kent men Hondsblaar,
hondspiterselie, hondsrib, hondsribbel en hon-
zenhout: zie die woorden in afdeling II (plan-
ten) van dit boek.

Volksgeloof.

Volksgeloof: het likken van een hond is ge-
zond: 'n Hondstong is gezond. Dit kan men ook
lezen in Lucas XVI: 20 en 21. En daar was een
zeker bedelaar met name Lazarus, welke lag
voor zijne poort, vol zweren en begeerde ver-
zadigd te worden van de kruimkens die van de
tafel des rijken vielen; maar ook de honden
kwamen en lekten zijn zweren.

J. v.d. Biggelaar.

"Kom een pijpke buurten"

is een boekje dat is uitgegeven tijdens de
tentoonstelling over kleipijpen op 5 april
1985. Het handelt over achtergronden en geschie-
denis van kleipijpen, gevonden in Vessem,
Wintelre en Knegsel. Het boekje kan worden
besteld door overmaking van f 3,60 (boekje
f 2,-- en verzendkosten f 1,60) op
rekeningnummer 12 61 06 290
t.n.v. de heemkunderver. "De Hooge Dorpen",
werkgroep tentoonstelling,
Sparrenlaan 3, Knegsel,
onder vermelding van "Kom een pijpke buurten".